

Міністерство внутрішніх справ України
Львівський державний університет внутрішніх справ

ВИННИК АННА ОЛЕГІВНА

УДК 343.2/7 (477)

**СПЕЦІАЛЬНА КОНФІСКАЦІЯ МАЙНА
ЯК ІНШИЙ ЗАХІД КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ
ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОМ УКРАЇНИ**

12.00.08 – кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Львів – 2019

Дисертацією є рукопис

Роботу виконано у Львівському державному університеті внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України

Науковий керівник кандидат юридичних наук, доцент
Созанський Тарас Іванович,
Львівський державний університет внутрішніх справ,
перший проректор

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
Карчевський Микола Віталійович
Луганський державний університет внутрішніх справ
імені Е. О. Дідоренка,
тимчасовий виконувач обов'язків ректора

кандидат юридичних наук, доцент
Гацелюк Віталій Олександрович,
Інститут держави і права імені В. М. Корецького
Національної академії наук України,
старший науковий співробітник відділу проблем
кримінального права, кримінології та судоустрою

Захист відбудеться « 27 » грудня 2019 р. о 13.⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 35.725.02 у Львівському державному університеті внутрішніх справ за адресою: 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Із дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Львівського державного університету внутрішніх справ за адресою: 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Автореферат розіслано « 26 » листопада 2019 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

І. В. Красницький

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Результативність процесу входження України до Європейського співтовариства залежить від якості реформування тих правових інститутів, які покликані забезпечити належний правовий захист прав і свобод людини та громадянина від злочинних посягань. Вагомою складовою цього процесу в кримінально-правовому аспекті є упорядкування кримінального законодавства України відповідно до Європейських стандартів, що передусім полягає у його гуманізації та пошуку альтернативних покаранню заходів кримінально-правового впливу, спрямованих на попередження злочинності та усунення причин, які її породжують.

Одним із таких заходів Європейський Союз вважає конфіскацію засобів вчинення злочинів та доходів, отриманих злочинним шляхом, тому прийняття Закону «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України стосовно виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України» № 222-VII від 18 квітня 2013 року, яким у КК України запроваджено спеціальну конфіскацію, є позитивним кроком на шляху адаптації вітчизняного законодавства до права ЄС, який і обумовлює потребу у дослідженні цього заходу кримінально-правового характеру. Актуальність обраної теми зумовлена й тим, що останніми роками, з метою виконання другої фази Плану дій щодо лібералізації ЄС візового режиму для України, невід'ємною складовою якого є необхідність імплементації Директиви ЄС від 03 квітня 2014 року 2014/42/EU про арешт та конфіскацію предметів злочинної діяльності та доходів від неї в ЄС, а також з огляду на вимоги Державної програми щодо реалізації засад державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційної стратегії) на 2015–2017 роки, затвердженої Постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 року № 265, законодавство, яке регламентує питання спеціальної конфіскації, змінювалося п'ять разів. Зокрема, останні законодавчі зміни, внесені Законом України № 1019-VIII від 18.02.2016 року, хоч і надали спеціальній конфіскації чітко визначеного кримінально-правового статусу, не можна вважати такими, що повною мірою вирішують проблематику її правової регламентації, яка потребує подальших змін і доповнень.

Питання спеціальної конфіскації вивчали такі науковці, як В. С. Батиргарєєва, В. В. Березнер, С. Я. Бурда, Н. О. Гуторова, Л. М. Демидова, К. П. Задоя, Н. А. Орловська, М. М. Панов, О. С. Пироженко, В. М. Поляков, Г. М. Собко, П. Л. Фріс, М. І. Хавронюк, тощо. Однак, визнаючи вагомий вплив їхніх напрацювань із вивчення окресленої проблематики, доречно зауважити, що комплексного наукового дослідження інституту спеціальної

конфіскації як іншого заходу кримінально-правового характеру, з урахуванням останніх законодавчих змін у доктрині кримінального права України, наразі немає. Більшість наукових доробок, що стосувалися аналізу спеціальної конфіскації, ґрунтувалися на законодавстві, що втратило чинність, та здебільшого у рамках вивчення питань конфіскації майна як виду покарання. Дискусійними й такими, що потребують подальшого наукового розроблення, залишаються питання правової природи спеціальної конфіскації, її місця в системі кримінально-правових норм, предмета спеціальної конфіскації, її мети, підстав застосування та дотримання при цьому принципу непорушності права власності особи, а також доцільність застосування конфіскації майна як виду покарання.

З огляду на наведене, обрана тема дисертації є актуальною не лише для теорії кримінального права, а й для практики.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1 Інституту з підготовки фахівців для підрозділів слідства Львівського державного університету внутрішніх справ та в межах наукової теми: «Протидія злочинам, підслідним ОВС: правові, кримінологічні та криміналістичні аспекти на 2012–2015 рр.» (номер державної реєстрації 0112U007493).

Мета і задачі дослідження. *Мета* роботи полягає у комплексному дослідженні правової регламентації спеціальної конфіскації як іншого заходу кримінально-правового характеру, а також вирішенні дискусійних питань щодо визначення кримінально-правової природи інституту спеціальної конфіскації, її місця в системі норм кримінального права України та особливостей застосування.

Мета зумовлює необхідність вирішення таких *задач*:

– з'ясувати ступінь наукової розробки питань спеціальної конфіскації як іншого заходу кримінально-правового характеру у доктрині кримінального права України;

– проаналізувати сучасний стан правової регламентації спеціальної конфіскації у чинному кримінальному законодавстві України та з'ясувати соціально-правову обумовленість цього заходу впливу;

– вивчити досвід європейських держав щодо кримінально-правової регламентації спеціальної конфіскації;

– визначити місце спеціальної конфіскації в системі заходів кримінально-правового впливу;

– встановити правову природу спеціальної конфіскації як іншого заходу кримінально-правового характеру;

– сформулювати поняття спеціальної конфіскації та розкрити її зміст;

– з'ясувати мету спеціальної конфіскації як іншого заходу кримінально-правового характеру;

– розглянути умови, підстави та випадки застосування спеціальної конфіскації;

– здійснити порівняльно-правовий аналіз конфіскації майна як виду покарання та спеціальної конфіскації майна як іншого заходу кримінально-правового характеру;

– розглянути типові проблеми у правозастосуванні спеціальної конфіскації як іншого заходу кримінально-правового характеру;

– запропонувати шляхи удосконалення правової регламентації спеціальної конфіскації як заходу кримінально-правового характеру.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, які виникають у зв'язку із застосуванням заходів кримінально-правового характеру.

Предмет дослідження – спеціальна конфіскація як інший захід кримінально-правового характеру за кримінальним правом України.

Методи дослідження обрано з урахуванням мети і задач роботи. Методологічними засадами дисертації є положення кримінального права, кримінального законодавства, а також судова практика України. У роботі використано такі методи: *формально-юридичний метод (догматичний)* – під час юридичного аналізу положень ст. 96-1 та ст. 96-2 КК України, які регламентують поняття «спеціальна конфіскація» та випадки її застосування; *герменевтичний* – з метою встановлення змісту окремих кримінально-правових понять (наприклад, «конфіскація майна», «спеціальна конфіскація», «заходи кримінально-правового впливу», «заходи кримінально-правового характеру»); *порівняльно-правовий* – під час здійснення порівняння вітчизняного та зарубіжного кримінального законодавства щодо норм, які регламентують питання спеціальної конфіскації, а також при з'ясуванні схожих і відмінних рис між конфіскацією майна як видом покарання та спеціальною конфіскацією як іншим заходом кримінально-правового характеру; *історико-правовий* – у межах вивчення закономірностей зародження та розвитку у чинному кримінальному законодавстві положень, які регламентують спеціальну конфіскацію; *системного аналізу* – в процесі відмежування спеціальної конфіскації як іншого заходу кримінально-правового характеру від конфіскації майна як виду покарання; *моделювання* – з метою аналізу питання правової природи та соціально-правової обумовленості віднесення спеціальної конфіскації до інших заходів кримінально-правового характеру.

Науково-теоретичною основою дослідження є наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених у галузі кримінального права, загальної теорії права та довідково-енциклопедична література.

Емпіричну базу дослідження становлять: дані Єдиного державного реєстру судових рішень України щодо застосування спеціальної конфіскації (розглянуто 159 вироків).

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертація є першим в Україні комплексним дослідженням, яке присвячене системному аналізу спеціальної конфіскації як іншого заходу кримінально-правового характеру, проведеним на підставі чинного кримінального законодавства України та з урахуванням проблематики практичного застосування спеціальної конфіскації в умовах сучасної кримінально-правової дійсності. На підставі правового аналізу кримінального законодавства попередніх років і чинних кримінально-правових приписів, що регламентують спеціальну конфіскацію, а також наявних із цього питання позицій та власного бачення проблеми, сформульовано низку положень, висновки і пропозиції, що мають і теоретичне, і практичне значення. Зокрема, наукову новизну запропонованого дослідження відображають такі положення, які виносяться на захист:

вперше:

– обґрунтовано, що конфіскацію майна потрібно трансформувати у спеціальну конфіскацію як інший захід кримінально-правового характеру та виключити зі системи покарань України;

– доведено особливість правової природи спеціальної конфіскації, яка полягає у тому, що вона може бути і формою реалізації кримінальної відповідальності, і реалізовуватися поза її межами;

– обґрунтовано доцільність визначити на законодавчому рівні у положеннях ч. 2 ст. 96-1 КК України мету спеціальної конфіскації. Зокрема, слід передбачити, що метою спеціальної конфіскації є припинення злочинної діяльності, відновлення соціальної справедливості та попередження вчинення нових злочинів;

– аргументовано необхідність відмовитися від зазначення в ч. 1 ст. 96-1 КК України конкретного переліку діянь як умови застосування спеціальної конфіскації та передбачити можливість її застосування за вчинення умисно будь-якого злочину або суспільно небезпечного діяння, встановленого КК України.

удосконалено:

– наукові підходи до розуміння кримінально-правової природи спеціальної конфіскації як іншого порівняно із конфіскацією майна заходу кримінально-правового впливу, що обґрунтовано знаходиться в системі інших заходів кримінально-правового характеру;

– визначення спеціальної конфіскації як примусового, безоплатного заходу кримінально-правового характеру, який: застосовується до особи за умисне вчинення нею злочину або суспільно небезпечного діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого КК України; полягає у позбавленні такої особи будь-яких майнових благ, отриманих в результаті його вчинення (незалежно від трансформацій, яких зазнали ці блага); має на меті припинення злочинної діяльності особи, відновлення соціальної справедливості та

запобігання вчиненню нових злочинів; а також характеризується тим, що в одних випадках є формою реалізації кримінальної відповідальності, а в інших – перебуває поза її межами;

– уявлення про правову регламентацію спеціальної конфіскації у науці кримінального права на підставі теоретичного аналізу чинного кримінального законодавства, зокрема, доведено необхідність виключити ч. 3 ст. 96-1 КК України, яка містить такі дві підстави, як ухвала суду про закриття кримінального провадження з інших підстав, аніж звільнення особи від кримінальної відповідальності, та ухвала суду, постановлена в порядку ч. 9 ст. 100 КПК України, за клопотанням слідчого чи прокурора, якщо кримінальне провадження закривається ними, – як такі, що регулюють питання процесуального, а не матеріального права;

– підходи до розуміння предмета спеціальної конфіскації, головною ознакою якого є те, що майно або здобуте злочинним шляхом, або використовувалося для вчинення злочину;

набули подальшого розвитку:

– наукові позиції про те, що спеціальна конфіскація як інший захід кримінально-правового характеру та конфіскація майна як вид покарання є різними явищами не лише за своєю правовою природою, а також метою, підставами та умовами застосування, природою майна, яке конфіскується в особи, та наслідками застосування;

– наукові позиції, які полягають у критичному ставленні до чинної редакції ст. 96-1 КК України в тих її частинах, які ототожнюють спеціальну конфіскацію з конфіскацією майна. Вказане стосується положень ч. 2 ст. 96-2 КК України, які дозволяють конфіскувати в особи у рамках спеціальної конфіскації замість грошей, цінностей та іншого майна грошової суми, еквівалентної вартості такого майна. Аргументовано, що закріплення у КК України такої норми з одночасним існуванням положень ст. 54 КК України ставлять під сумнів виділення спеціальної конфіскації як окремого, самостійного заходу кримінально-правового впливу, наділяють спеціальну конфіскацію ознаками покарання, а отже, потребують узгодження.

Практичне значення одержаних результатів. Отримані результати, теоретичні висновки і практичні рекомендації, сформульовані у дисертації, можуть бути використані:

– у науково-дослідницькій сфері – для подальшого дослідження питань спеціальної конфіскації у кримінальному праві України;

– у правотворчості – з метою вдосконалення кримінального законодавства в частині, яка стосується спеціальної конфіскації як іншого заходу кримінально-правового характеру;

– у навчальному процесі – під час викладення навчальної дисципліни «Кримінальне право» в юридичних закладах вищої освіти (Акт впровадження результатів дисертаційної роботи у навчальний процес Львівського

державного університету внутрішніх справ від 12 червня 2019 р.), підготовки підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій;

– в системі підвищення кваліфікації працівників судових та правоохоронних органів.

Апробація результатів дослідження. Основні положення, висновки й рекомендації дисертації оприлюднено на двох науково-практичних заходах: Міжнародній науково-практичній конференції «Інтеграція юридичної науки і практики в сучасних умовах» (м. Запоріжжя, 23–24 серпня 2019), Постійно діючому науково-практичному семінарі «Проблеми вдосконалення діяльності правоохоронних органів щодо виявлення, попередження та припинення корупційних проявів» (м. Львів, 25 травня 2018).

Публікації. Результати дисертації висвітлено у дев'яти публікаціях, із них чотири – у виданнях, які входять до переліку наукових фахових видань України, дві – у нефахових збірниках наукових праць, одна – у зарубіжному фаховому виданні (Республіка Молдова), дві – у тезах доповідей на науково-практичних заходах.

Структура дисертації. Робота складається з анотації українською та англійською мовами, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що містять сім підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації – 220 сторінок, із них основний текст – 183 сторінок, список використаних джерел (172 найменування) – 15 сторінок, два додатки розміщено на п'яти сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, охарактеризовано мету і задачі, об'єкт і предмет дослідження, висвітлено методологічну, науково-теоретичну й емпіричну основи дисертації, сформульовано наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, наведено відомості про апробацію та публікацію основних результатів дослідження, структуру дисертації.

Розділ 1 «Спеціальна конфіскація майна як самостійний інститут кримінального права України» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 1.1 *«Стан розгляду питання спеціальної конфіскації в науці кримінального права»* проаналізовано стан дослідження спеціальної конфіскації в науці кримінального права та з'ясовано, що на доктринальному рівні проблематика спеціальної конфіскації не знайшла свого наукового вирішення і потребує комплексного наукового дослідження.

У підрозділі 1.2 *«Сучасний стан правової регламентації спеціальної конфіскації та її соціально-правова обумовленість»* проаналізовано низку

законодавчих змін щодо правової регламентації досліджуваного заходу з часу його запровадження у чинне кримінальне законодавство України по теперішній час. Констатовано, що сучасне кримінальне законодавство не позбавлене недоліків та потребує подальшого удосконалення. Охарактеризовано соціальну зумовленість спеціальної конфіскації.

У підрозділі 1.3 *«Європейський досвід правового регулювання спеціальної конфіскації майна»* проаналізовано кримінально-правові норми двадцяти семи держав ЄС. З'ясовано, що, незважаючи на відсутність у кримінальному законодавстві Європейських держав терміна «спеціальна конфіскація», цей захід у тій чи іншій формі притаманний кримінальному законодавству більшості держав ЄС. Отже, обраний Україною курс реформування чинного законодавства в частині запровадження спеціальної конфіскації відповідає досвіду європейських держав.

Розділ 2 «Спеціальна конфіскація в системі заходів кримінально-правового впливу» складається з чотирьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 *«Поняття заходів кримінально-правового впливу та місце серед них спеціальної конфіскації»* на підставі правового аналізу положень ст. 96-1 КК України та ст. 96-2 КК України з'ясовано місце спеціальної конфіскації в системі кримінального права України. Обґрунтовано, що його «іншість» стосується такого заходу кримінально-правового впливу, як покарання, а не тих заходів, які є частиною системи заходів кримінально-правового характеру.

У підрозділі 2.2 *«Правова природа, поняття та мета спеціальної конфіскації як іншого заходу кримінально-правового характеру»* проаналізовано сутнісні особливості спеціальної конфіскації та визначено її ознаки. Доведено, що спеціальна конфіскація має кримінально-правову природу й обґрунтовано займає місце в системі заходів кримінально-правового характеру. Розроблено власне теоретичне визначення поняття спеціальної конфіскації та сформульовано мету спеціальної конфіскації, яку пропонується закріпити на законодавчому рівні.

У підрозділі 2.3 *«Підстави, умови та випадки застосування спеціальної конфіскації за чинним Кримінальним кодексом України»* окреслено проблеми, пов'язані з випадками застосування спеціальної конфіскації. Констатовано, що визначений у ст. 96-1 КК України перелік діянь як умова призначення спеціальної конфіскації є необґрунтованим. Звертається увага на те, що подібне розширення меж застосування спеціальної конфіскації наділяє вказаний захід надмірною репресивністю, притаманною покаранню, та не відповідає загальним засадам європейської практики застосування спеціальної конфіскації.

У підрозділі 2.4 *«Порівняльний аналіз конфіскації майна та спеціальної конфіскації як іншого заходу кримінально-правового характеру»* з'ясовано,

що спеціальна конфіскація та конфіскація майна як вид покарання є різними за своєю правовою природою, суттю, змістом і призначенням. Наголошується, що одночасне існування положень ч. 2 ст. 96-2 КК України та положень ст. 54 КК України дають підстави для висновку про те, що вказані заходи впливу збігаються: йдеться про можливість відібрання в особи у рамках спеціальної конфіскації замість грошей, цінностей та іншого майна грошової суми, еквівалентної вартості такого майна. Зокрема, в тих випадках, коли майно, яке підлягає спеціальній конфіскації, належить особі на законних підставах, спеціальна конфіскація збігається з конфіскацією як видом покарання, що відтак призводить до плутанини у визначенні її правової природи, а отже – потребує негайного усунення.

У Розділі 3 «Проблеми застосування спеціальної конфіскації у судовій практиці та пропозиції удосконалення кримінального законодавства про спеціальну конфіскацію як кримінально-правового інституту» проаналізовано 159 вироків та виявлено найпоширеніші проблеми під час правозастосування спеціальної конфіскації, а також запропоновано нову редакцію ст. 96-1 КК України та ст. 96-2 КК України.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення наукової проблеми правової регламентації та застосування спеціальної конфіскації як іншого заходу кримінально-правового характеру. У процесі дослідження теоретичних і практичних аспектів проблеми одержано такі основні висновки::

1. З'ясовано, що у сучасній кримінально-правовій науці питання спеціальної конфіскації не знайшли свого належного наукового вирішення. Більшість наукових праць, присвячених цій проблематиці, мають фрагментарний характер, а комплексні наукові дослідження відсутні. Чимало питань спеціальної конфіскації залишаються нез'ясованими, а ті, що досліджувалися деякими вченими, й досі є дискусійними. Такими є: питання правової природи спеціальної конфіскації, її місця в системі кримінально-правових норм, предмета спеціальної конфіскації, її мети, умов, підстав застосування та дотримання при цьому принципу непорушності права власності особи, а також питання доцільності виключення конфіскації майна зі системи покарань України та застосування замість неї спеціальної конфіскації.

2. Аналіз стану правової регламентації спеціальної конфіскації у чинному законодавстві України (ст.ст. 96-1, 96-2 КК України) дав підстави для висновку, що, попри нормативну визначеність питань спеціальної конфіскації, її правова регламентація залишається недосконалою і потребує подальшого реформування. Зміни, яких редакція ст. 96-1 КК України

заснавала п'ять разів, не розв'язали всіх проблем регламентації цього заходу впливу і є наочною демонстрацією того, що вказаний інститут перебуває у процесі свого становлення та потребує вдосконалення.

Водночас констатовано, що закріплення основних положень, які регулюють спеціальну конфіскацію у чинному КК України, зокрема визнання її матеріально-правовим інститутом, вважається позитивним кроком у розвитку кримінального законодавства України. Такий крок обумовлений не лише прагненням України до входження у ЄС, а відтак – зверненням до міжнародного досвіду правового регулювання подібних правовідносин, а й тими позитивними змінами, які відбулися в суспільному, економічному та політичному житті України як правової держави за минулі роки. Тобто поява інституту спеціальної конфіскації у чинному КК України обумовлена міжнародно-правовими, загальносоціальними та нормативними чинниками, хоча історичних передумов для появи цього заходу кримінально-правового характеру у кримінальному законодавстві України немає.

3. Вивчення кримінального законодавства Європейських держав щодо регламентації спеціальної конфіскації дає можливість констатувати, що остання в тій чи іншій формі відома більшості держав ЄС. Заразом у європейському кримінальному законодавстві питання правової природи цього заходу, а також підстави і порядок його застосування регламентуються по-різному. Неоднаково вирішуються і питання, пов'язані з термінологією досліджуваного явища. На відміну від чинного КК України, у кримінальних кодексах більшості держав ЄС термін «спеціальна конфіскація» не вживається, натомість використовується поняття «конфіскація майна». Це обумовлено відсутністю одночасного існування у зарубіжному законодавстві конфіскації майна як виду покарання та конфіскації, яка за своєю суттю покаранням не є. Відтак розмежовувати ці заходи в системі кримінально-правових норм шляхом наділення одного з них такою додатковою ознакою, як «спеціальна», немає потреби. Крім того, конфіскація майна у законодавстві більшості держав ЄС (окрім Республіки Латвії, в якій конфіскація, як і в Україні, є видом покарання) тлумачиться як інший, ніж покарання, наслідок вчинення злочину, зокрема: як захід карального впливу, додатковий наслідок вчинення злочину, майновий захід безпеки або ж попереджувальний захід. А в окремих державах (скажімо, у Франції), де конфіскація в одній зі своїх правових форм є видом покарання, вона, з точки зору кримінального права України, є саме «спеціальною», тобто має на меті не каральну спрямованість, а виступає механізмом позбавлення особи того майна, яким вона володіє без законних підстав. Власне відібрання в особи, котра вчинила злочин, у рамках конфіскації не всього майна, що належить їй, а лише того, яке має «злочинний характер», було засобом або знаряддям вчинення злочину, якраз і

об'єднує підхід законодавця у правовій регламентації цього заходу впливу у кримінальному законодавстві практично всіх Європейських держав та чинного КК України.

4. Визначаючи місце спеціальної конфіскації в системі заходів кримінально-правового впливу, на підставі аналізу положень чинного КК України встановлено, що механізм кримінального реагування держави на особу, яка вчинила злочин, здійснюється за допомогою системи заходів, до яких належать, як покарання, так і некаральні кримінально-правові заходи впливу, які відрізняються від першого за своєю суттю та призначенням. Система таких заходів впливу в чинному КК України представлена у Розділі XIV «Інші заходи кримінально-правового характеру», які поділяються на ті, через які реалізується кримінальна відповідальність, і ті, через які не реалізовується кримінальна відповідальність. Аналіз положень ст. 96-1 та ст. 96-2 КК України дає підстави стверджувати, що спеціальна конфіскація може бути застосована як до особи, котра вчинила злочин, так і до особи, котра вчинила суспільно небезпечне діяння, що не містить усіх ознак складу злочину. Тож, особливістю спеціальної конфіскації як некарального кримінально-правового заходу є те, що в одних випадках вона є формою реалізації кримінальної відповідальності, а в інших – реалізується поза межами кримінальної відповідальності. Цю особливість спеціальної конфіскації помилково сприймають як таку, що відрізняє її від інших заходів кримінально-правового характеру всередині системи таких заходів. Натомість доведено, що «іншість» спеціальної конфіскації криється у її відмінності від покарання, тому, з огляду на її правову природу, вона цілком виправдано та обґрунтовано віднесена у КК України до системи інших заходів кримінально-правового характеру.

5. Встановлено, що, як принципово новий та самостійний інститут кримінального права, спеціальна конфіскація наділена власним кримінально-правовим змістом, характеризується особливим предметом і має визначену мету. Одночасно звертається увага на розбалансованість кримінально-правових приписів, що, своєю чергою, є підґрунтям для продовження дискусій про міжгалузевий характер спеціальної конфіскації, або про необхідність її регламентації лише у нормах кримінального процесуального права. Це, зокрема, продиктовано тим, що поряд зі спеціальною конфіскацією КК України передбачає такий вид покарання, як конфіскація майна; в той час як ст. 100 КПК України також регламентує питання спеціальної конфіскації, чим дублює приписи кримінального права. Отож обґрунтовано, що спеціальна конфіскація є галузевим інститутом кримінального права, який має відмінну від покарання правову природу, та наголошено на необхідності виключення зі ст. 100 КПК України приписів про спеціальну конфіскацію.

6. Запропоновано авторське визначення спеціальної конфіскації як примусового, безоплатного заходу кримінально-правового характеру, який застосовується до особи за умисне вчинення нею злочину або суспільно небезпечного діяння, передбаченого КК України; полягає у позбавленні такої особи будь-яких майнових благ, отриманих в результаті його вчинення (незалежно від трансформацій, яких зазнали ці блага); має на меті припинення злочинної діяльності особи, відновлення соціальної справедливості та запобігання вчиненню нових злочинів; а також характеризується тим, що в одних випадках є формою реалізації кримінальної відповідальності, а в інших – перебуває поза її межами.

7. З'ясовано, що метою спеціальної конфіскації є припинення злочинної діяльності, відновлення соціальної справедливості та попередження вчинення нових злочинів. Водночас обґрунтовується, що мета спеціальної конфіскації як одна з її змістових ознак має бути закріплена на законодавчому рівні у положеннях Особливої частини (зокрема, ч. 2 ст. 96-1) КК України.

8. Встановлено, що призначення спеціальної конфіскації є обов'язком суду, який виникає у передбачених законом випадках та лише за наявності відповідних умов і підстав. Згідно зі статтею 96-1 КК України, однією з умов застосування спеціальної конфіскації є вчинення особою злочину та суспільно небезпечного діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною КК України, які чітко перераховані у ч. 1 ст. 96-1 КК України. Така прив'язка законодавця до конкретного переліку діянь, як умови застосування спеціальної конфіскації, а також критерій, що становить основу визначення вказаного переліку, визнані необґрунтованими. Адже останні передбачені не лише у різних розділах Особливої частини КК України, а й у різних частинах статей Особливої частини КК України. Це пов'язано із тим, що за діяння, які увійшли до вказаного переліку, не передбачено основного покарання у виді позбавлення волі або штрафу у розмірі понад три тисячі н.м.д.г. Тому подібне розширення меж застосування спеціальної конфіскації видається безпідставним і таким, що наділяє спеціальну конфіскацію надмірною репресивністю, яка притаманна радше покаранню, аніж іншому заходу кримінально-правового характеру.

Крім того, недосконалість законодавчої конструкції, яка використовується у статті 96-1 КК України: «...а так само передбаченого...», – викликає питання про те, чи можна вважати умовою призначення спеціальної конфіскації вчинення особою не лише злочину, передбаченого у ст. 96-1 КК України, а й суспільно небезпечного діяння, що містить ознаки такого злочину.

Суперечності щодо розуміння ст. 96-1 та ст. 96-2 КК України призводять до неоднакового правозастосування їх положень. Зокрема, вони можуть трактуватися так, що за умови вчинення особою умисно суспільно

небезпечного діяння, передбаченого положеннями 96-1 КК України, гроші, цінності та інше майно, яке перераховане у ст. 96-2 КК України, не можуть і не повинні підлягати спеціальній конфіскації.

9. Порівняльний аналіз конфіскації майна як виду покарання та спеціальної конфіскації майна як іншого заходу кримінально-правового характеру засвідчив, що вони, хоч і мають деякі спільні риси, проте є самостійними інститутами кримінального права, кожному з яких притаманні свої особливості і характерні ознаки. Спеціальна конфіскація відрізняється від конфіскації майна не лише правовою природою та суб'єктами, до яких вона застосовується, а й підставами, умовами, порядком, метою і наслідками застосування. Головна відмінність між ними полягає у характері майна, яке вилучається: при застосуванні додаткового покарання конфіскації підлягає майно, яке належить засудженій особі на праві власності. Натомість ознакою предмета спеціальної конфіскації є те, що майно було здобуте злочинним шляхом або використовувалося для вчинення злочину, тобто привласнене особою незаконно. При цьому предмет спеціальної конфіскації складається не тільки з майна, яке було отримане незаконним способом, а також з доходів від такого майна (неправомірна вигода та доходи від неї). Предметом спеціальної конфіскації є також майно, яке хоч і має законне джерело походження, однак використовувалося для вчинення злочину. Якщо таке майно відсутнє на момент постановлення вироку, спеціальній конфіскації підлягає грошова сума, еквівалентна його вартості. В цьому разі така грошова сума може належати особі і на законних підставах, а відтак її конфіскація хоч і пов'язана зі злочинною діяльністю особи, однак змінює напрям впливу. Зокрема, мета спеціальної конфіскації змінюється з попереджувального та правовідновлювального впливу на каральний вплив (позбавлення права власності).

Така законодавча можливість конфіскації грошового еквівалента майна не узгоджується зі змістом цього заходу кримінально-правового характеру та наділяє спеціальну конфіскацію ознаками покарання. Особливо чітко це простежується у випадках, коли спеціальна конфіскація застосовується за вчинення злочину на підставі рішення суду (тобто є формою реалізації кримінальної відповідальності), а відповідна грошова сума належить особі, яка вчинила злочин, на законних підставах. За таких обставин спеціальна конфіскація повністю збігається з конфіскацією майна як видом покарання і за своєю суттю та змістом, і за метою. Вирішити цю проблему запропоновано шляхом законодавчих кроків, серед яких: з одного боку – необхідність удосконалення правової регламентації положень ст. 96-1 КК України, а з другого – відмова від використання конфіскації майна як виду покарання.

10. Встановлено, що сфера застосування спеціальної конфіскації на практиці є значно вужчою, ніж це регламентовано положеннями ст. 96-1 КК

України (з 30 статей, які містяться у переліку положень ст. 96-1 КК України, на практиці вона призначалася лише за чотирма з них, натомість у більшості випадків умовою її застосування була наявність у санкції конкретної статті відповідного виду покарання). З огляду на це констатовано, що законодавче розширення меж застосування спеціальної конфіскації на практиці не знаходить свого підтвердження, а визначення конкретного переліку діянь як умов її застосування є таким, що перевантажує зміст вказаної кримінально-правової норми.

Поширеною помилкою у правозастосуванні є те, що суди не відмежовують предмет спеціальної конфіскації від речових доказів і вирішують долю майна, яке не є предметом спеціальної конфіскації, застосовуючи положення КК України, а не ст. 100 КПК України. Типовою помилкою є також одночасне посилення судами на положення ст. 96-1 КК України та ст. 100 КПК України без чіткого розмежування, до якого саме майна застосовується той чи інший захід.

11. Із урахуванням одержаних результатів запропоновано статті 96-1 та 96-2 КК України викласти у такій редакції:

Стаття 96-1. Спеціальна конфіскація.

1. Спеціальна конфіскація полягає у примусовому безоплатному вилученні за рішенням суду у власність держави грошей, цінностей та іншого майна у випадках, визначених цим Кодексом, за умови вчинення умисного злочину або суспільно небезпечного діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною цього Кодексу.

2. Метою спеціальної конфіскації є припинення злочинної діяльності, відновлення соціальної справедливості та попередження вчинення нових злочинів.

3. Спеціальна конфіскація застосовується на підставі:

- 1) обвинувального вироку суду;
- 2) ухвали суду про звільнення особи від кримінальної відповідальності;
- 3) ухвали суду про застосування примусових заходів медичного характеру;
- 4) ухвали суду про застосування примусових заходів виховного характеру.

Стаття 96-2. Випадки застосування спеціальної конфіскації.

1. Спеціальна конфіскація застосовується у разі, якщо гроші, цінності, інше майно:

1) одержані внаслідок вчинення злочину або суспільно небезпечного діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною цього Кодексу, та/або є доходами від такого майна;

2) призначалися чи використовувалися для схиляння особи до вчинення злочину або суспільно небезпечного діяння, що підпадає під

ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною цього Кодексу, фінансування та/або матеріального забезпечення злочину або винагороди за його вчинення;

2. У разі якщо гроші, цінності та інше майно, зазначені у пункті 1 частини 1 цієї статті, були повністю або частково перетворені в інше майно, спеціальній конфіскації підлягає повністю або частково перетворене майно. Якщо конфіскація грошей, цінностей та іншого майна, зазначених у пункті 1 частини 1 цієї статті, на момент прийняття рішення про спеціальну конфіскацію неможлива внаслідок їх використання або неможливості виділення з набутого законним шляхом майна, або відчуження, або з інших причин, суд виносить рішення про конфіскацію грошової суми, яка еквівалентна вартості такого майна.

3. Спеціальна конфіскація застосовується також щодо особи, яка не підлягає кримінальній відповідальності у зв'язку з недосягненням віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, або неосудністю, або звільняється від кримінальної відповідальності чи покарання з підстав, передбачених цим Кодексом, окрім звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку зі закінченням строку давності.

4. Гроші, цінності, в тому числі кошти, що знаходяться на банківських рахунках чи на зберіганні у банках або інших фінансових установах, інше майно, зазначене в цій статті, підлягають спеціальній конфіскації у третьої особи, якщо вона набула таке майно від підозрюваного, обвинуваченого чи іншої особи безоплатно, за ринкову ціну або за ціну вищу чи нижчу ринкової вартості і знала або повинна була і могла знати, що таке майно відповідає будь-якій із ознак, зазначених у пунктах 1–2 частини 1 цієї статті.

5. Спеціальна конфіскація не застосовується до грошей, цінностей, іншого майна, зазначених у цій статті, які за законом підлягають поверненню власнику (законному володільцю) або призначені для відшкодування шкоди, завданої злочином. Спеціальна конфіскація не може бути застосована до майна, яке перебуває у власності добросовісного набувача.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Винник А. О. Правова природа майна, яке підлягає спеціальній конфіскації за Кримінальним кодексом України. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*: зб. наук. статей. Вип. 42. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені В. Стефаника, 2016. С. 147–156.

2. Винник А. О. Соціально-правова обумовленість спеціальної конфіскації майна як іншого заходу кримінально-правового характеру. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична* / гол. ред. Р. І. Благута. Львів: ЛьвДУВС, 2017. Вип. 2. С. 267–281.

3. Винник А. О. Порівняльна характеристика спеціальної конфіскації як іншого заходу кримінально-правового характеру та конфіскації як виду покарання за чинним Кримінальним кодексом України. *Південноукраїнський правничий часопис: науковий журнал*. 2019. № 2. С. 26–29.

4. Винник А. О. Окремі питання умов застосування спеціальної конфіскації як іншого заходу кримінально-правового характеру за чинним кримінальним законодавством України/ *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України: зб. наук. статей*. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені В. Стефаника», Вип. 49. 2019. С. 147–156.

5. Винник А. О. Специальная конфискация имущества по законодательству отдельных европейских стран. *Международный научно-практический правовой журнал «Legal si Viata»*. 2018. № 3. С. 26–30.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

6. Винник А. О. Спеціальна конфіскація майна як засіб боротьби із корупційними злочинами. *Проблеми вдосконалення діяльності правоохоронних органів щодо виявлення, попередження та припинення корупційних проявів: матеріали постійно діючого науково-практичного семінару (інтернет-видання) (м. Львів, 25 травня 2018 р.)*. Львів: ЛьвДУВС, 2018. С. 47–51.

7. Винник А. О. Практика застосування спеціальної конфіскації за вчинення корупційних злочинів. *Інтеграція юридичної науки і практики в сучасних умовах: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 23–24 серпня 2019 р.)*. Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2019. С. 76–79.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

8. Винник Г. О. Еволюція регламентації спеціальної конфіскації майна в умовах входження України до Європейського співтовариства. *Європейські перспективи*. 2016. № 3. С. 154–161.

9. Винник А. О. Цілі спеціальної конфіскації як іншого заходу кримінально-правового характеру. *Соціально-правові студії: науково-аналітичний журнал* / гол. ред. О. М. Балинська. Львів: ЛьвДУВС, 2018. Вип. 2. С. 46–52.

АНОТАЦІЯ

Винник А. О. Спеціальна конфіскація майна як інший захід кримінально-правового характеру за кримінальним правом України. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (доктора філософії) за спеціальністю 12.00.08 «кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» (081 – Право). – Львівський державний університет внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України, Львів, 2019.

Дисертацію присвячено кримінально-правовій характеристиці спеціальної конфіскації як іншого заходу кримінально-правового характеру за кримінальним правом України. Розкрито стан дослідження спеціальної конфіскації у доктрині кримінального права та проаналізовано її правову регламентацію у Кримінальному кодексі України. Висвітлено соціальну обумовленість спеціальної конфіскації. Зокрема з'ясовано, що поява досліджуваного інституту обумовлена не історичними чинниками, а скоріше вимогами сучасної дійсності та прагненням України до входження у ЄС. Визначено правову природу спеціальної конфіскації та її місце в системі кримінально-правових норм. Розглянуто підстави та умови застосування спеціальної конфіскації та констатовано, що подібне розширення меж її застосування є необґрунтованим, а перелік діянь, які визначені умовою призначення спеціальної конфіскації потребує змін. З'ясовано мету спеціальної конфіскації, яку, як одну із її сутнісних ознак, запропоновано закріпити на законодавчому рівні. Наведено авторське визначення поняття спеціальної конфіскації та обґрунтовано необхідність виключення конфіскації майна зі системи покарань України.

Запропоновано внести зміни та доповнення до КК України, спрямовані на вирішення виявлених проблемних питань.

Ключові слова: спеціальна конфіскація, конфіскація майна, інші заходи кримінально-правового характеру, заходи кримінально-правового впливу, покарання, майно, власність.

АННОТАЦИЯ

Винник А. О. Специальная конфискация имущества как иная мера уголовно-правового характера по уголовному праву Украины. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук (доктора философии) по специальности 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» (081 – Право). – Львовский государственный университет внутренних дел Министерства внутренних дел Украины, Львов, 2019.

Диссертация посвящена уголовно-правовой характеристике специальной конфискации как иной меры уголовно-правового характера по уголовному праву Украины. Раскрыт вопрос о состоянии исследования специальной конфискации в доктрине уголовного права и проанализировано ее правовую регламентацию в Уголовном кодексе Украины. Освещена социальная обусловленность специальной конфискации. В частности установлено, что появление исследуемого института обусловлено не историческими факторами, а скорее требованиями современной действительности и стремлением Украины к вхождению в ЕС. Определены правовая природа специальной конфискации и ее место в системе уголовно-правовых норм. Рассмотрены основания и условия применения специальной конфискации и констатировано, что подобное расширение границ ее применения является необоснованным, а перечень деяний, которые определены условием назначения специальной конфискации требует изменений. Выяснено цель специальной конфискации, которую, как одну из ее признаков, предлагается закрепить на законодательном уровне. Приводится авторское определение понятия специальной конфискации и обосновывается необходимость исключения конфискации имущества из системы наказаний Украины.

Предлагается внести изменения и дополнения в УК Украины, направленные на решение выявленных проблемных вопросов.

Ключевые слова: специальная конфискация, конфискация имущества, иные меры уголовно-правового характера, меры уголовно-правового воздействия, наказание, имущество, собственность.

ANNOTATION

Vynnyk A. O. Special confiscation of property as another measure of criminal nature under criminal law of Ukraine. – Manuscript rights reserved.

Thesis on scientific degree of Candidate of Legal Sciences on speciality 12.00.08 – Criminal Law and Criminology; Criminal-Executive Law. – Lviv State University of Internal Affairs of the MIA of Ukraine, Lviv, 2019.

The dissertation is the first system and comprehensive research on the criminal characteristic of special confiscation as another measure of criminal nature in criminal law of Ukraine. The paper deals with the legislative regulation of special confiscation as a measure of criminal nature under the current Criminal Code of Ukraine. The criminal norms of twenty-seven European Union countries are analyzed and the differences of the legal nature of this institution in the criminal law system of these states are revealed. The conclusion about the social conditionality of special confiscation as another measure of criminal nature is made, in particular, it is substantiated that novels related to the legislative fixing of special confiscation in the criminal legislation of Ukraine correspond to the practice of regulating this issue in European states.

The author examines the state of the study of special confiscation in the doctrine of criminal law of Ukraine, analyzes the judicial practice concerning the application of special confiscation and determines the most common mistakes in law enforcement.

The legal nature and the place of special confiscation in the system of criminal law are established. It is proved that special confiscation is a measure of criminal nature, the «otherness» of which is related to such a measure of criminal influence as a punishment, and not to those measures which are part of the system of measures of criminal nature.

Based on the features of special confiscation, it is determined that its purpose is to stop criminal activities, restore social justice and prevent commission of new crimes. The purpose of special confiscation is suggested to be defined in the current Criminal Code of Ukraine.

The grounds, conditions and opportunities of special confiscation are described. The groundlessness of fixing of instructions on specific bodies of crimes as a condition for the application of special confiscation in the provisions of Article 96-1 of the Criminal Code of Ukraine is substantiated. In particular, it is proved that determinate list of actions, for which special confiscation is applied according to Article 96-1 of the Criminal Code of Ukraine, is not justified, and such extension of the limits of special confiscation does not correspond to the general principles of European practice. Thus, it is proposed to use the latter for perpetration of deliberate crime or socially dangerous action stipulated by the Criminal Code of Ukraine.

The comparative analysis of special confiscation and confiscation of property as a type of punishment is made. Based on the analysis, it is concluded that confiscation of property should be excluded from the penal system of Ukraine and transformed into special confiscation as other measures of criminal nature.

The author's definition of the concept of special confiscation, as well as specific proposals for solving the most problematic issues of special confiscation, which found their objectification in the thesis conclusions and proposals for improvement of the criminal regulation of special confiscation in the Criminal Code of Ukraine, are formulated on the basis of the obtained results of the dissertation.

Key words: special confiscation, confiscation of property, other measures of criminal nature, measures of criminal influence, punishment, property, ownership.

Підписано до друку 25.11.2019 р.
Формат 60×84/16. Папір офсетний. Зам. № 134-19.
Умовн. друк. арк. 0,9. Наклад 100 прим.

Львівський державний університет внутрішніх справ
Україна, 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 2541 від 26 червня 2006 р.